

Kvinnors rösträtt i Sverige

Allmän rösträtt infördes i Sverige i och med riksdagsbeslut den 24 maj 1919 och det första demokratiska valet till andra kammaren genomfördes 1921.

Allmän rösträtt och kvinnors rösträtt

Allmän rösträtt infördes i Sverige i och med riksdagsbeslut den 24 maj 1919 och det första valet till andra kammaren där både män och kvinnor hade rösträtt och var valbara genomfördes 12 september 1921. I det närmast föregående valet 1920 hade 20,4 procent av befolkning haft rösträtt, vilket ökade till 54,2 procent i valet 1921. Detta var den största enskilda expansionen någonsin av valmanskåren och finalen på en lång kamp för lika och allmän rösträtt, även om vissa begränsningar i rösträtten kvarstod.

Även om innebörden i rösträtt är tämligen uppenbar – rätten att rösta i politiska val – finns det en poäng med att skilja på allmän rösträtt och lika rösträtt. I svenska kommunalval förblev till exempel röststyrkan ojämnt fördelad fram till 1918 då en väljare kunde ha flera röster beroende på förmögenhet. Det är även en poäng att skilja på rösträtt och valbarhet eftersom dessa länge kom att skilja sig åt. Vad det gällde första kammaren var det betydligt striktare krav för att vara valbar än för att få rösträtt.

Svensk rösträtt före kvinnlig rösträtt

Frågan om allmän rösträtt i Sverige väcktes på allvar i samband med tvåkammarriksdagens införande 1866. Eftersom den tidigare ståndsriksdagen var sammansatt av olika stånd med olika privilegier hade en allmän rösträtt aldrig egentligen kunnat föras på tal innan riksdagen i sig

reformerats. Från 1866 var rösträtten begränsad till män över 35 år för de kommunalval som indirekt valde första kammaren och till män över 21 år för de direkta val som utsåg andra kammaren. För att få rösta måste även vissa skatte- och inkomst- eller förmögenhetskvalifikationer uppfyllas (så kallade ”streck”). I kommunalvalen (och därmed till första kammaren) gav dessutom mer betald skatt fler röster och även aktiebolag och andra juridiska personer som erlade skatt hade rösträtt. En effekt av strecken var att i takt med att ekonomin förbättrades fick fler män rösträtt, men trots det fanns det flera kommuner som dominerades av ett fåtal röststarka väljare. Förutom begränsningarna i rösträtt var även valdeltagandet generellt sätt mycket lågt bland dem som faktiskt hade rösträtt, kanske delvis beroende på just ojämlikheten i röststyrka.

Allmän rösträtt för män infördes 1909 och tillämpades första gången i allmänna riksdagsval 1911, men det fanns fortfarande begränsningar utöver ”könsstrecket”: förutom det gamla skattekravet krävdes även att den nyligen införda värnplikten skulle ha fullgjorts för dem som omfattades av denna, samt att fattighjälpsmottagare, interner och konkursdrabbade saknade rösträtt. Samtidigt begränsades antalet röster i kommunalval till max 40 per person, och 1918 avskaffades den graderade rösträtten helt och alla myndiga män och kvinnor fick kommunal rösträtt om de uppfyllde strecken. Enligt Peter Aronsson finns det ett drag av kontinuitet i utökandet av

den svenska rösträtten: i takt med individernas plikter gentemot staten ökar i form av värnplikt och skatter utökas rösträtten (SOU 1999:77, s 266). Ett tydligt exempel på detta är värnpliktens införande och allmän rösträtt för män uttryckt i slagordet ”en man, en röst, ett gevär.”

Kvinnlig rösträtt i Sverige

Kommunalt hade vissa kvinnor, framförallt i städerna, haft rösträtt. Likaså hade kvinnor haft rösträtt i kyrkliga sammanhang sedan länge. 1771 infördes dock ett könsstreck i grundlagen som kom att bestå även efter 1809. I och med kommunalreformen 1862 återfick kvinnor i princip rösträtt i kommunala val, men många föll på myndighetskravet: en kvinna blev myndig vid 25 års ålder men endast om hon var ogift eller änka. Antalet som faktiskt hade rösträtt var försumbart och det är inte känt om någon kvinna faktiskt deltog i de första kommunala valen. Med tiden ökade den kvinnliga mobiliseringen i kommunalvalen och det faktum att vissa kvinnor fick rösta i kommunalval visade på en inkonsekvens i då rådande lagstiftning.

Debatten började på allvar med den första motionen om kvinnlig rösträtt vilken lämnades in till andra kammaren 1884 av Fredrik Borg. Detta rörde sig dock inte om allmän rösträtt – vilket inte heller gällde män vid denna tid – utan motionens syfte var helt enkelt att ge kvinnor röst-

och uppställningsrätt med samma krav som ställdes på män. Resultatet hade sannolikt inte blivit någon större utökning av rösträtten: ungefär fem procent av landets kvinnor skulle bli röstberättigade. Förslaget avlogs dock med röstsiffrorna 53-44 i andra kammaren och utan vare sig debatt eller omröstning i första kammaren. Redan i konstitutionsutskottets behandling avlogs det av en majoritet, inte med hänvisning till en förment kvinnlig underlägsenhet ”ett dylikt påstående skulle nogsnamt jämfvas af den erfarenheten, att qvinnan i en mängd förhållanden ... intager en framstående ställning” utan istället hänvisades till att kvinnorna själva inte ännu rest några krav på rösträtt (KU1884:7). Utskottet menade att det kommer nog att resas tids nog, men först efter andra ekonomiska och sociala reformer rörande kvinnans ställning. Vidare hänvisade utskottet även till att liknande länder ännu inte infört kvinnlig rösträtt. Förutom Borgs egen reservation till förmån för motionens yrkande, reserverade sig även fyra andra utskottsmedlemmar: de ville ge kvinnor rösträtt, men inte låta dem vara valbara till andra kammaren. I debatten menade Borg att det är märkligt att kvinnor kan ärva tronen, men inte rösta och tar även upp att vissa amerikanska delstater hade gett kvinnor rösträtt samt lyfter fram stora kvinnor ur den svenska historien som exempel på kvinnornas kompetens (AK 1884:33, s 19-29). I debatten höjdes även röster för att kvinnor är förtjänta av dessa rättigheter helt oavsett om de avser nyttja dem eller ej

(AK 1884:33, s 30). Det framfördes även att männens rösträtt måste utökas först: kvinnorna får vänta. Detta är startskottet på en 35 år lång debatt, och de argument som restes 1884 kom att vara med ända fram till dess avgörande. Vad som skulle kunna ses som ett svar på konstitutionsutskottets kommentar om att kvinnor inte har önskat rösträtt är bildandet av Fredrika Bremer-förbundet samma år. Detta kom att spela en stor roll för att väcka opinion för kvinnlig rösträtt.

15 år senare, 1899, lämnade Fredrika Bremer-förbundet in en skrivelse till Eders Kongl. Maj:t där de krävde kvinnlig rösträtt och 1903 bildades Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt (Riksdagen 1994:19). Det är nu rösträttskampen börjar på allvar. Under de följande åren kom det att skrivas 50 motioner i ärendet och ett tiotal debatter hölls i vardera kammaren (Riksdagen 1994:20). Två av de flitigaste motionärerna och debattörerna var Cornelius Sjöcrona (konservativ) i första kammaren och Carl Lindhagen (socialdemokrat) i andra kammaren (Riksdagen 1994:14). I takt med att de nordiska grannländerna genomförde kvinnlig rösträtt (Finland 1906, Norge 1913, Danmark 1915) tilltog debatten ännu mer och 1913 samlades 350 000 signaturer in till stöd för kvinnlig rösträtt.

Vad som delvis kom att hålla tillbaka frågan var att männens rösträtt betraktades som viktigare, i

synnerhet av socialdemokraterna som ansåg sig ha flest potentiella sympatisörer bland de män som saknade rösträtt. Det fanns även en oro för att kvinnorna skulle rösta konservativt (Riksdagen 1994:21), samtidigt beskyldes högern för att inte ha en principiellt grundad uppfattning i rösträttsfrågan utan att i första hand agera partitaktiskt. Klart är i alla fall att frågan skar tvärs igenom de etablerade partierna som alla innehöll såväl motståndare som förespråkare. Motståndarna var dock koncentrerade i första kammaren och framförallt i denna kammars höger även om det även där tidigt fanns ihärdiga förespråkare som Sjöcrona. Majoriteten var dock mot kvinnlig rösträtt – och faktiskt även allmän rösträtt för män vilken som nämnts ovan var ganska begränsad – och de första motionerna som Lindhagen och Sjöcrona skrev åren 1902 och 1904 avslogs utan debatt i båda kamrarna. Även motionärerna själva är mycket försiktiga med att yrka bifall.

I *Rätt att rösta* – Riksdagens jubileumsskrift till 75-årsjubileumet av allmän rösträtt – presenteras nio olika teman som återkom i debatten. Dessa är: tidsandan, rättighet, intresse, samhället, hemmet, biologi, andra länder, tidpunkt och taktik (Riksdagen 1994:16-17). Argument inom dessa olika teman används såväl för som emot, till exempel framhölls det grundläggande biologiska argumentet om kvinnor och mäns olikhet som ett argument såväl för (de båda könen komplet-

terar varandra och behövs således i det politiska livet) som mot (kvinnor är till naturen inte benägna att förstå sig på politik). Framförallt kvinnans påstådda fredlighet användes av båda sidorna (som hopp om en fredligare värld respektive som ett hot mot Sveriges förmåga att värna sig självt mot yttre hot då kvinnor ansågs sakna sinnelag för militära spörsmål), liksom åsikten att kvinnan hade större insikter i omvårdnadsfrågor än mannen.

Med tanke på aktiviteten i debatten tidigare framstår genomförandet 1919 som något ömkligt. När den liberal-socialdemokratiska regeringen lade fram en proposition röstades den igenom efter en viss debatt, men utan rösträkning. Talmannen i första kammaren Hugo Hamilton beskriver omröstningen som att den ”lät helt ömklig” och att det hela passerade på ett ”tam[t] sätt”. I samband med att kvinnlig rösträtt infördes harmoniserades även åldersgränsen för rösträtt i de olika valen till 23 år, vilket var en höjning för andra kammaren, men en sänkning för första kammaren.

Svensk rösträttsutveckling efter kvinnlig rösträtt

Även om valet 1921 kan beskrivas som det första demokratiska valet i Sverige och innebar den största rösträttsexpansionen någonsin kvarstod vissa restriktioner. Totalt sett innebar de olika

strecken att cirka fyra procent av befolkningen, till övervägande delen män, berövades sin rösträtt 1919. Dessa begränsningar avskaffades stegvis: värnpliktskravet försvann redan 1923, interner fick rösträtt 1937 och 1945 fick de som gjort personlig konkurs eller behövde fattighjälpsrösträtt. Utlandsboende svenskar fick rösträtt 1968. Slutligen försvann begreppet omyndigförklarad 1989 och allmän och lika rösträtt för samtliga medborgare över 18 år infördes och tillämpas första gången i valet 1991. Åldersgränsen för rösträtt har successivt sänkts från 23 till 21 år 1945, från 21 till 20 år 1965, från 20 till 19 år 1969 och slutligen till 18 år 1975. 1975 ändrades även åldersbestämmelsen till att gälla från och med den dag rätt ålder uppnåddes istället för att kräva att denna ålder skulle ha uppnåtts föregående år.

För vidare läsning

Karlsson-Sjögren, Åsa, 2006: *Männen, kvinnorna och rösträtten – medborgarskap och representation 1723-1866*, Carlsson, Stockholm

Riksdagen 1994, *Rätt att rösta 1919-1994 – så fick kvinnor politiskt inflytande*, Gotab, Stockholm